

JOSEF ŠKVORECKÝ A NIZOZEMSKO

Edgar de Bruin (Pluh – Agentura pro českou literaturu, Amsterdam, Nizozemí)

Nizozemsko má dlouhou překladatelskou tradici, což je společné pro mnohé takzvané „malé“ jazyky včetně češtiny. Počet nizozemsky mluvících a čtoucích lidí ale ve skutečnosti není zanedbatelný. Nizozemská jazyková oblast je možná nevelká rozlohou, ale žije v ní šestnáct milionů Nizozemců a čtyři miliony Vlámů. Navíc se nizozemština do jisté míry zachovala i v bývalých koloniích, jako jsou Indonésie a Surinam, takže čtenářský potenciál není malý.

K nejstarším překladům českých autorů sice patří latinský text Jana Amose Komenského *Diogenes cynicus redivivus*, přeložený do nizozemštiny v roce 1719, ale k opravdovému rozvoji překládání došlo až ve dvacátém století. Zajímavá je vlna zájmu ve třicátých letech, kdy vyšla celá série knih Karla Čapka (*Zahradníkův rok, Obrázky z Holandska, Hordubal, Dášeňka, čili život štěněte, Válka s mloky, První parta, Jak vzniká divadelní hra*), ale také Haškův *Švejk*, dále tituly Egona Hostovského, Olbrachtův *Nikola Šuhaj loupežník*, Pujmanové *Lidé na křižovatce*. Už tehdy se překládalo převážně z češtiny, jen výjimečně přes velké světové jazyky. Už tehdy byly položeny i základy překládání dětské literatury, k jehož rozkvětu došlo v sedmdesátých a osmdesátých letech díky spolupráci manželů Krijtových s nakladatelstvím Leopold a nizozemskou spisovatelkou Miep Diekmannovou. Zájem o českou literaturu v meziválečném období souvisel možná s rozmachem Baťova koncernu (i Nizozemsko má svůj Baťov, tedy Batadorp), navíc se za první světové války rozrostla česká přistěhovalecká obec o mladíky, kteří se v neutrálním Nizozemsku chtěli vyhnout službě v rakouské armádě. Po roce 1945 tato vlna zájmu postupně opadla a zejména v padesátých letech nastal jistý útlum, který trval až do poloviny let šedesátých.

Mezinárodní úspěchy československého filmu na sklonku šedesátých let příznivě ovlivnily i překládání. Tak souběžně s uvedením Menzlových *Ostře sledovaných vlaků* vyšla v roce 1967 i Hrabalova předloha v překladu Hanse Krijta. Pražské jaro a 21. srpen 1968 přispěly k tomu, že někteří studenti rusistiky na Amsterodamské univerzitě přešli na češtinu a od sedmdesátých let se tak začala rozvíjet nová překladatelská tradice trvajících v podstatě dodnes. Klíčovou osobností je Kees Mercks, docent české literatury na Amsterodamské univerzitě, který jako překladatel debutoval v roce 1975 *Morčaty* Ludvíka Vaculíka a v posledních letech se soustřeďuje především na dílo Bohumila Hrabala. Knihy Milana Kundery uvedla v sedmdesátých letech do Nizozemska překladatelka a básnířka Jana Beranová.

Kees Mercks také začal s překládáním děl Josefa Škvoreckého. V roce 1980 vyšlo pod titulem *De Bassaxofoon* v jeho překladu kombinované vydání *Bassaxofonu a Legendy Emöke*. O tři roky později se Sjoerd de Jong, jeden z Mercksových odchovanců z univerzity, ujal překladu *Lvičete*. A v roce 1988 nabídl Kees Mercks skupince tří svých bývalých studentů – kromě mne to byla Katka Kolmašová a Peter Troudes –, aby se pod jeho záštitou společnými silami pustili do *Příběhu inženýra lidských duší*. Kniha pak vyšla v roce 1989. Z této trojice jsem u překládání literatury zůstal jen já a za patnáct let jsem přeložil na dvacet titulů. Můj poměrně snadný start jistě souvisel s tím, že po „sametové revoluci“ 1989 nizozemští nakladatelé dostávali balíky českých rukopisů a v první době po pádu železné opony téměř každé významnější nakladatelství chtělo přijít na trh s českým autorem. Například Havlovy tituly se v té době překládaly tak horečně, že nakladatelé mnohdy v rychlosti sáhli po německé verzi.

Tato vlna zájmu vzedmutá pod vlivem politických změn se samozřejmě týkala i Josefa Škvoreckého. V roce 1990 vyšlo v mém překladu *Scherzo capriccioso*, o dva roky později

Zbabělci. Pak nastala ve vztahu ke Škvoreckého dílům dlouhá přestávka. Až v roce 2004 jsem si splnil dávné přání, když se mi podařilo prosadit nizozemské vydání *Sedmiramenného svícnu*. Na tuto knihu jsem zvláště hrdý ze dvou důvodů – nakladatelství Ambo převzalo z českého vydání z roku 1964 ilustrace Františka Hudečka, což je v nizozemských poměrech nebývalé, navíc je to první úplné zahraniční vydání. Jednotlivé povídky sice existují např. v anglickém překladu, ale dosud nikdy nebyly v překladu publikovány jako celek.

Jak jsem už poznamenal, po sérii pěti titulů v osmdesátých letech (*Bassaxofon*, *Lviče*, *Příběh inženýra lidských duší*, *Scherzo capriccioso*, *Zbabělci*) nastala dvanáctiletá přestávka. Teprve pak se podařilo vydat *Sedmiramenný svícen*. Dokládá to, že se žádné ze Škvoreckého děl dosud v Nizozemsku nestalo bestsellerem. Jistá útěcha snad je, že trvalo přes dvacet let, než nositel Nobelovy ceny J. M. Coetzee zaznamenal čtenářský úspěch – je tu tedy ještě naděje. Souvisí vlažný zájem nizozemských čtenářů s ohlasem v tisku? Právě naopak. Již *Bassaxofon* recenzenti označovali za mistrovské dílo a od té doby se i všem následujícím knihám v tisku dostává kladného ocenění. *Příběh inženýra lidských duší* charakterizoval recenzent jako „bohatý a plný román závažného obsahu, ale s lehce melancholickým podtónem“ a považoval ho za ještě lepší než *Bassaxofon*. *Zbabělce* kritici srovnávali s románem *Večery (De avonden)* Gerarda Reve, klasickým dílem moderní nizozemské literatury, a vyzdvihovali „román působící silně svou upřímností a prostotou“. Jen *Scherzo capriccioso* vyvolalo v tisku poněkud smíšené reakce, především proto, že někteří kritici nedokázali v tomto „snu o Dvořákově“ rozlišovat mezi fikcí a realitou.

Lze se jen dohadovat, proč se nizozemští čtenáři nenechají ovlivnit příznivým ohlasem v tisku a nekupují a nečtou Škvoreckého knihy tak, jak bychom očekávali. Zdá se, že pro Škvoreckého platí to, co i pro velkou většinu ostatních českých autorů v Nizozemsku: pokud se naskytne příležitost čtenáře s jejich dílem seznámit, jsou reakce nadšené. Problém je v tom, že nakladatelé pro propagaci českých autorů nedělají vůbec nic, a tak překlady z češtiny obvykle unikají pozornosti čtenářů. V záplavě nových titulů, které se objevují na trhu každý týden, se pozornost soustřeďuje na angloamerickou literaturu (i čtivo), případně na skutečně exotické autory (z Afriky, Karibiku či Asie). Říká se, že Nizozemci stojí čelem k moři a zády k pevnině. To platí i pro literaturu – určitý (nevelký) čtenářský zájem končí v Německu. Dál na východ leží poněkud neurčité území, považované stále ještě za jakýsi jednolitý blok. A tak se běžně stává, že nakladatel odmítne český titul s tím, že nedávno už vydal něco maďarského, nebo že do balíčku českých autorů z vlastního fondu přidá i Slovinci Jančara. Doufejme, že díky širší spolupráci a čilejším kontaktům v rámci Evropské unie se tato situace v dohledné dobělepší.

Snad jen krátká vsuvka o tom, jak se pokoušíme dostat české knížky k nizozemským a vlámským čtenářům. Inspirovali jsme se českým „knihotočem“ a americkou čtenářskou internetovou hrou „bookcrossing“. V červenci 2004 jsme v Praze vypustili do oběhu stovku českých knih v nizozemském překladu. Knihy jsou volně k dispozici nizozemským a vlámským turistům, České centrum v Haagu poskytlo své webové stránky, kde se putování knih zaznamenává. Tak koluje po Česku i několik titulů Josefa Škvoreckého a my jen doufáme, že se aspoň některý časem dostane do Náchoda. Čist *Zbabělce* nebo *Sedmiramenný svícen* přímo v Kostelci samozřejmě umocňuje jak zážitek z četby, tak z návštěvy města.

Podíváme-li se blíž na ohlas Škvoreckého děl v Nizozemsku, tj. probíráme-li se recenzemi v tisku, zjistíme zajímavou věc. V osmdesátých letech a na počátku let devadesátých o českých knihách obvykle psali znalci české kultury a literatury. Škvoreckého díla recenzovali například překladatelé Kees Mercks a Jana Beranová nebo spisovatel českého původu Jan Stavinoha, jindy autoři s určitými vazbami ke Střední a Východní Evropě, jako belgický slavista Mon Detrez či Bulharka Julia Stoilova. Šlo o lidi spjaté nějak s touto oblastí, nikoliv o profesionální recenzenty. Následkem toho se velká část recenzí Škvoreckého knih z té doby netýká příliš literárních kvalit, ale rozebírá se v nich především politický a kulturní

život v Československu, líčí se činnost nakladatelství Sixty-Eight Publishers apod. Je to pochopitelné a informace autorů jsou fundované, jen na knihy samotné téměř nezbyvá místo. Teprve v současnosti dochází k určitému posunu. Politický vývoj za posledních patnáct let, pádem komunismu počínaje, přes postupný přerod v demokratický stát a členstvím v Evropské unii konče, přispívá k tomu, že knihy ze Střední a Východní Evropy se začínají hodnotit z čistě literárního hlediska. Specifická situace totalitní země už nezastiňuje literární hodnocení.

Sedmiramenný svícen recenzovali vesměs profesionální kritici. Nausicaa Marbeová vítá pod titulem *Duke Ellington porazil Hitlera* další překlad Škvoreckého a píše, že autor je „mistrovský vypravěč, právem uváděný jedním dechem s Milanem Kunderou a Bohumilem Hrabalem“. S lítostí konstatuje, že „v Nizozemsku není tento mistr ironie ještě dostatečně známý“. V závěru připomíná *Lvíče* jako „také povinné číslo pro šťastlivce, jemuž Škvorecký zachutnal“. Renomovaný kritik Michaël Zeeman upozorňuje na spřízněnost díla se *Zbabělci* a pozastavuje se nad tím, že „jeho (Škvoreckého) knihy se z nejasných důvodů v Nizozemsku nikdy příliš neuchytily: vydávají se nepravidelně, u různých nakladatelů, recenze v tisku se objevují zřídka“. Poznává, že v jiných jazykových oblastech bývá Škvorecký porovnáván s Kunderou, ač literárně vzato takové srovnání kulhá, protože „Škvorecký neexperimentuje s formou románu a nelavíruje mezi úvahou a vyprávěním“. Co je podle Zeemana spojuje, je „melancholie, i když u Kundery jako by byla vrozená, kdežto u Škvoreckého získaná“: „Ta hořká bylina vzpomínání se poněkud udiveně skrývá ve všech příbězích *Sedmiramenného svícnu*.“ Také Stacey Knechtová poukazuje ve své recenzi na *Zbabělce*: „A opět procházíme Kostelcem, opět ruku v ruce s Dannym Smiřickým, alter egem Škvoreckého a podle některých největším literárním hrdinou české literatury druhé poloviny minulého století.“ Reakce v tisku jsou tedy opět velmi příznivé, ale tentokrát se i prodej rozvíjí slibně, takže nakladatelství Ambo vážně uvažuje o tom, že by vydalo *Mirákl*.

Závěrem můžeme říct, že ze strany odborníků se knihám Josefa Škvoreckého v Nizozemsku dostává zaslouženého uznání. Zbývá jen doufat, že česká literatura obecně, a tedy i dílo Josefa Škvoreckého, vzbudí větší zájem u širších čtenářských vrstev, aby se čtení českých knížek stalo samozřejmostí.